

Проблеми розвитку теорії сучасних грошей

З втратою золотом усіх функцій грошей останні втратили не тільки деякі з властивостей дійсних (золотих) грошей, але й набули цілу низку нових властивостей, які притаманні тільки сучасним грошам і відлічують їх не тільки від золотих грошей, але і від так званих повноправних представників золотих грошей, тобто банкнот, які мали зв'язок із золотом (і який втрачався банкнотами по мірі еволюції золотого стандарту). За таких умов сьогодні не тільки сутність, але і функції сучасних грошей у вигляді грошових білетів, білонної монети та записів по рахунках у банках мають суттєві відзнаки. Відповідно змінюється і роль грошей в економіці країни (і світу), що, саме, і потребує визначення як сутності, так і функцій сучасних грошей, без знання яких неможливо ефективно підтримувати ні їх сталість, ні їх ефективний вплив на економічне та соціальне життя суспільства.

Важливою проблемою в розвитку теорії сучасних грошей є те, що західні та пострадянські економісти стоять на різних теоретичних позиціях у своїх підходах до сутності та функцій грошей. Зокрема, західні економісти цілком та повністю відкидають марксистську теорію грошей та базуються на кількісній теорії. Пострадянські ж економісти, навпаки, дотримуються саме марксистської теорії¹ та відкидають кількісну теорію², зосновану на постулатах номіналістичної теорії грошей, яка розглядає гроші як продукт соціально-правової взаємодії та як простих посередників у товарообміні, які не мають власної вартості (хоча мають встановлені державою номінали, зразки та найменування грошових білетів та монет). Відповідно, гроші розглядаються західними економістами як суспільний феномен [28, с. 81-82], чи „...штучна соціальна умовність...[23, с. 64]”, створена державою, чи взагалі як все те, „...що *отримав добро від*

¹бо вони виховані у радянські часи, коли законно панувала тільки одна-єдина марксистська теорія грошей, і тому практично усі економісти на пострадянському просторі свідомо чи ні шукають відповідь на питання про сутність сучасних грошей з позицій марксистської теорії, хоч ці питання після демонетизації золота не можуть бути вирішені в її рамках.

² саме на якій ґрунтується сьогодні у всьому світі (в тому числі і в Україні) грошово-кредитне регулювання економіки країни.

суспільства чи держави, здатно функціонувати в якості засобу обігу, міри вартості та засобу заощадження [21, с. 13, виділено Л. Р.]”, тобто як все те (товар, засіб, економічне благо), що звичайно посереднічає в товарообміні та приймається в оплату товарів та послуг¹ (чи в відшкодування боргів), а також використовується як засоби виміру та збереження вартості² [9, с. 12; 14, с. 264 та 281; 17, с. 3 та 6; 18, с. 70]. Однак з такою позицією західних економістів важко погодитись, бо у всіх країнах світу на сучасному етапі суспільне признание у якості грошей отримали не товари чи блага, які приймаються до сплати за товари та послуги (чи до відшкодування боргів), а грошові білети та білонні монети, введені у обіг на законодавчому рівні кожної конкретної країни, а також кредитові записи грошових сум по банківським рахункам клієнтів у банках, які до того ж, можуть бути тільки у грошовій формі.

Однак важко погодитись і з поглядом більшої кількості пострадянських економістів, які розглядають сучасні гроші як товар, який виконує роль загального еквіваленту. Доречно відмітити, що після демонетизації золота природа і сутність грошей широко обговорювались вченими³ СРСР (а після його розвалу і вченими СНД), які прийшли до висновку, що „...заміна золота у всіх його функціях *кредитними* (правильніше – паперовими) *грошима*, це не зміна форм грошей, а *змінення їх сутності*, оскільки вони втрачають свій колишній характер [10, с. 39, виділено Л. Р.]”. Чимало пострадянських економістів прийшли до висновку, що сучасні гроші втратили масштаб цін, власну вартість, товарну природу і перестали бути загальним еквівалентом вартості товару і тому сьогодні „...визначення сутності грошей як *особливого товару, який грає роль загального еквіваленту*, вступає у конфлікт з новими формами грошей.” [13, с. 4,

¹ але за таких умов мова йдеться про безгрошовий, тобто натуральний обмін, чи бартер, а не використання саме *грошей* в товарообміні.

² наприклад, як пишуть К. Р. Макконнелл та С. Л. Брю „...Пиво є грошима в Ангольській економіці. Воно слугує в якості засобу обігу, міри вартості та засобу збереження [14, с. 281]”. Тим не менш, пиво при довгостроковому збереженні псується і, слід, втрачає свою споживчу вартість, роблячись непригодним і як товар, і, тим більш, як грошовий товар, якій виконує перелічені функції і, особливо, функцію збереження вартості (хоч при відсутності у грошей власної вартості, вряд чи можна казати про її збереження).

³ Бажан А.И., Борисов С.М., Боровіков В.І., Гальчинський А.С., Жангерієв Ю.А., Злобін І.Д., Казаков М.А., Кашин Ю.І., Коган М.А., Коннік І.І., Косой А.М., Красавіна Л.М., Кронрод Я.А., Савлук М.І., Сивульський М.І., Сміслов Д.В., Солюс Г.П., Титарев Д.Д., Ушанов П.В., Хандруєв А.А та багато інших.

виділено Л.Р.]. Однак не зважаючи на отримані висновки, ще і досі переважна кількість пострадянських економістів [2, с. 65; 5, с. 11-13; 6, с. 11 та 21; 8, с. 17; 11; 12; 19, с. 73] розглядає сучасні гроші як товар, який виконує роль загального еквіваленту (загальний товарний еквівалент [7, с. 13], що свідчить про складність самої проблеми теорії сучасних грошей.

В цьому зв'язку здається доцільним продовжити обговорення питань про сутність сучасних грошей та їх функції, які саме і визначають роль грошей в соціально-економічному розвитку суспільства і тому є зовсім не байдужими задля подальшого розвитку будь-якої країни.

А з того, що переважна більшість пострадянських економістів намагається вирішити проблему теорії сучасних грошей в площині марксистської теорії, то і ми спробуємо розглянути можливість розтлумачення природи і сутності сучасних грошей без власної вартості і зв'язку із золотом з позицій цієї теорії.

Доречно відмітити, що тільки радянські і пострадянські економісти (на відміну від економістів, практично, усього світу) розглядали і, відповідно, розглядають сучасні гроші з марксистських позицій, тобто як товар і загальний еквівалент, хоча сьогоденні гроші суттєво відрізняються від товару. По-перше, тим, що товар виробляється для продажу, а гроші – ні; по-друге, тим, що товар має ціну, а гроші – ні; накінець, тим, що характерною властивістю товару є єдність його споживчої та власної вартостей, що аніяким чином не притаманне сучасним грошам без власної вартості (хоча споживчої вартості грошей – бути посередником в товарообміні та полегшувати останній – сучасні гроші не позбулися). За таких умов сучасні гроші у вигляді грошових білетів, білонної монети та кредитових записів по рахунках клієнтів у банках аніяк не можна розглядати як товар, бо вони не мають ні одної з властивостей, притаманних товару (особливо безготівкові гроші, які складають при цьому більшу частину грошової маси країни). За таких умов важко

погодитись з тим, що сучасні гроші – це товар. Відповідно залишається тільки одне – признати, що сучасні гроші – це гроші-нетовар.

Характерною помилкою багатої кількості пострадянських економістів, які намагалися вирішити сьогодні проблему сутності та функцій сучасних грошей в рамках марксистської теорії є уявлення про те, що вартість товару (за Марксом - в золотому вимірюванні, чого сьогодні немає !) співпоставляється із деякою кількістю грошей (золота, яке було на законодавчому рівні закріплено за однією грошовою одиницею) і, таким чином, створюється ціна (хоч і без урахування граничної користності товару, якої К. Маркс не враховував). Звідси помилкове розуміння сучасних грошей без власної вартості як еквіваленту. Наприклад, ден, проф. А. Гриценко рахує, що, навіть, сьогодні гроші¹ „...це представник вартості як еквівалента в обміні [3, с. 11, виділено А. Г.]”. В такому підході до сучасних грошей цілком і повністю простежується ототожнення грошових білетів сучасних грошей з банкнотами, які були повноправними представниками золотих (дійсних, за Марксом) грошей і тому були представниками їх вартості а, слід, і представниками еквіваленту в обміні. Однак грошові білети сучасних грошей не є представниками ані яких інших грошей. При цьому грошові білети, не мають власної вартості і тому не можуть бути ні представниками *вартості*, ні еквівалентом у обміні, бо з витисненням з обороту золота „...з ним пішов і загальний еквівалент.” [25, с. 109], а, слід, пішов і масштаб цін, як встановлена законом фіксована вага металу.

В розумінні природи сучасних грошей дуже важливим моментом є той факт, що вони не існували раніш в товарному вигляді і, відповідно, не вийшли із товарної середи. Сучасні гроші вводяться у обіг центральним банком країни як законні платіжні засоби на території усієї країни із примусовою купівельною спроможністю, а також як його боргові зобов'язання² у вигляді грошових білетів (папірців без власної вартості) і білонної монети.

¹ тобто гроші без власної вартості і зв'язку із золотом.

² Слід звернути увагу на те, що до боргових зобов'язань центрального банку країни сьогодні відносять не зобов'язання виплатити власникам грошових білетів в обмін на них золото, чи якісь матеріальні активи центрального банку. До зобов'язань центрального банку сьогодні відносять лише два зобов'язання:

Що ж торкається боргових зобов'язань комерційних банків, то до них відносять зобов'язання банків щодо повернення залучених ними у депозити коштів їх власникам. Саме за таких обставин залишається тільки одне – признати, що *природа сучасних грошей як готівкових, так і безготівкових – кредитна*.

Деякі автори [20, с. 11 та с. 14] розглядають сучасні гроші як символічні гроші. На наш погляд, важко погодитись з тим, що сучасні кредитні гроші у вигляді грошових білетів та монет, які уведені у обіг на основі Закону (про їх введення у обіг), є символічними грошима без цінності, тобто купівельної спроможності. Такий підхід до розуміння сутності сучасних грошей зумовлен, перш за все тим, що грошові білети сучасних грошей неможливо розглядати ані як знаки золота, ані знаки грошей, ані символи золотих грошей, якими по сутності були банкноти, як повноправні *представники дійсних грошей* і які Маркс розглядав як визначену кількість вартості. Відповідно, грошові білети сучасних грошей неможливо розглядати і як знаки вартості, тому що з часів демонетизації золота стосовно до грошових білетів непристосовується висловлювання Маркса про те, що „...Паперові гроші (банкноти – Л. Р.) лише остільки знаки вартості, оскільки вони є *представниками* відомої кількості *золота*, а кількість золота, як і усякі інші кількості товарів, є в той же самий час кількість вартості.” [15, с. 135, виділено Л. Р.]. Втративши зв'язок із золотом, грошові білети сучасних грошей втратили свій представницький характер (золота, дійсних грошей, вартості) та перестали бути їх символами, тобто банкнотами¹ (в їх класичному розумінні). З цього випливає, що *грошові білети сучасних грошей, які Законом введені до обігу та загальноприйняті суспільством в кожній країні, не банкноти, не знаки грошей і не їх символи, а просто сучасні та повноправні гроші країни (чи регіону країн)*. Заперечення цього твердження потребує відповіді на справедливе питання – а що ж тоді сьогодні є *Гроші*, якщо грошові білети

забезпечити загальну прийнятність грошових білетів та монет на території усієї країни (бо вони введені до обігу цим банком) та підтримувати на стабільному рівні їх купівельну спроможність (цінність).

¹ бо банкнота (від англ. bank note – банківський запис чи розписка), завжди зв'язана із золотом (з тією його кількістю, яка законом встановлена за кожною грошовою одиницею) в той час як грошові білети сучасних грошей взагалі не мають аніякого зв'язку із золотом.

сучасних грошей є тільки їх *знаками*, їх символами чи представниками, тобто банкнотами? Зрозуміло, що відповідь тільки одна – грошові білети, білонна монета та кредитові записи *грошових* сум по рахунках клієнтів у банках – все це сьогодні і є *Гроші*. Відповідно, *єдине, що мають грошові білети сучасних грошей – це їх цінність*, яку вони спочатку (на основі Закону про їх введення до обігу) отримують у вигляді номінальної вартості, і яка, з моменту їх введення у обіг, визначається ринком (а при їх законодавчому виведенні з обігу цілком і повністю втрачається грошима). Як відмічав д-р екон. наук, проф. М. І. Туган-Барановський, між „...цінністю товарів і цінністю грошей існує <...> глибока принципова різниця:¹ цінність товарів будується на основі свідомих розцінок окремих індивідів², чим держава керувати не може; навпроти, цінність грошей непритомний стихійний продукт соціальної взаємодії, який цілком допускає державне регулювання [26, с. 40].” З цього випливає, що купівельна спроможність сучасних грошей (їх цінність), яка примусово надається їм в момент введення їх до обігу і далі визначається ринком, не утримує в собі вартості взагалі, а вартості товару, зокрема. Інакше цінність сучасних грошей повинна б була визначатися суспільно необхідними витратами труда на їх виробництво, що протиречить дійсності. Крім того, якщо б цінність сучасних грошей містила б в собі їх вартість, то можливості повної втрати ними своєї цінності б не було, хоч в дійсності цілком можливо визнання законом втрати сучасними грошима їх цінності (при їх безперервному знеціненні). Тому важко погодитися з тим, що грошові білети сучасних грошей, які знаходяться у обігу, мають „*реальну вартість*” [12, с. 43], *але не мають власної цінності* [20, с. 14].

Заслуговує на увагу і те, що сучасні гроші виражають ціни і цінові пропорції між товарами не власною вартістю (по причині її відсутності), як це справедливо для золотих

¹ „...Трудність проблеми цінності грошей полягає в тім, що цінність грошей керується істотно іншими факторами, ніж цінність товарів, чому *теорія цінності грошей не може бути отримана шляхом дедукції з загальної теорії цінності товарів*. Незастосовуємість трудової теорії до цінності грошей впливає вже з того, що цінність мають не тільки металеві гроші, зроблені з матеріалу, який має трудову цінність, але і нерозмінні паперові гроші, які аніякої трудової цінності в собі не мають.” [26, с.29, виділено Л.Р.]

² що дає нам підґрунття під цінністю товарів в даному контексті розуміти їх ціни, які відображуються в прейскурантах цін.

грошей, а своєю цінністю – купівельною спроможністю, тобто уявно представляємою кількістю тих товарів та послуг, які можна придбати на гроші в даний момент часу. Однак залежність цін (виражених у грошах без вартості) від рівня податків, від попиту та пропозиції на товари та послуги, від емісійної політики центрального банку та інших причин настільки віддалили ціни товарів від їх вартості, що вряд чи є достатньо причин рахувати, що ціна товару – це грошово вираження його вартості. Якщо ж при цьому враховувати, що ціни товарів виражені в сучасних грошах без власної вартості, то вряд чи можна рахувати, що сьогодні справедливо розглядати ціну як грошове вираження *вартості* товару. З цього випливає, що *сучасні кредитні гроші являють собою безпосередню форму вираження товарних цін (а не їх вартості)*. Крім того, якщо враховувати висловлювання Маркса про те, що „...Знак вартості (наприклад, грошовий білет) безпосередньо є тільки *знак ціни*, відповідно *знак золота*, і лише окольным шляхом він – знак вартості товару [16, с. 110, курсив К. М.]”, то слід, погодитися і з тим, що з демонетизацією золота паперові гроші, зокрема, грошові білети, перестали бути його (золота) знаками і, відповідно, знаками вартості, залишаючись при цьому знаками ціни. Це, на наш погляд, дає нам багато підстав для того, щоб розглядати грошовий білет сучасних грошей як *кредитний знак ціни*, бо він (грошовий білет сучасних грошей) не є представником (і, відповідно, знаком) ні золота, ні знаком вартості товару.

Не можна не погодитися з тим, що сучасні гроші, не маючи масштабу цін (як фіксованої ваги металу у грошовій одиниці), не мають, відповідно, і власної вартості. Відсутність у сучасних грошей масштабу цін відмічає ряд авторів [2, с. 75; 7, с. 20; 12, с. 46]. В зв'язку з цим деякими економістами на роль масштабу цін пропонуються і мінімальна ціна робочої сили [12, с. 46], і кількість товарів чи послуг, які можна придбати на одну грошову одиницю сучасних грошей [1, с. 31], і, навіть, самі грошові одиниці (скоріш їх назви) [14, с. 264; 17, с. 8]. Однак з того, що масштаб цін найкраще виконує свою роль, коли він незмінний, то використання і мінімальної ціни товару „робоча сила” у

якості масштабу цін, і кількості товарів і послуг, які можна придбати на одну грошову одиницю, зробіть масштаб цін мінливим (що притаманне і мінімальній ціні робочої сили, і кількості товарів та послуг, які можна придбати на одну грошову одиницю в конкретний проміжок часу) і тому непридатним для виконання цієї ролі. Що ж торкається використання самих грошових одиниць (тобто їх назв - доларів, фунтів, гривень та т. д.), то всі вони сьогодні є просто паперовими представниками (без власної вартості) державності тієї, чи іншої країни і тому використовуватись у якості масштабу цін (у його класичному розумінні) просто не можуть. До того ж, прагнення пострадянських економістів до обов'язкового надання грошовим одиницям сучасних грошей масштабу цін, ще раз свідчить про їх прагнення вирішити проблему сучасних грошей у рамках марксистської теорії, розглядаючи гроші як товар (хоч і робоча сила) і, відповідно, загальний еквівалент.

З того, що на грошах ґрунтуються усі майнові оцінки в суспільстві, впливає, що стабільність грошей реально впливає на всі сторони життя суспільства і тому теоретичні питання про сутність сучасних грошей, їх функції та закони руху дуже важливі для практичної підтримки їх стабільності і, відповідно, попередження інфляції. Це впливає з того, що вибір тих чи інших напрямів і монетарних інструментів грошово-кредитного регулювання багато в чому залежить від концептуальних підходів до сутності, функцій та законів руху сучасних грошей. Зокрема, закон грошового обігу (закон Кн), відкритий Марксом, ще і сьогодні пристосовується рядом пострадянських економістів до сучасних грошей та умов (в яких вони існують) як закон, придатний для здійснення грошово-кредитного регулювання економіки країни та стабільності грошей. Проте, в дійсності цей закон не придатний для регулювання стабільності сучасних грошей, бо як писав Маркс, „...Специфічний закон обігу *паперових* грошей може виникнути *лише з відношення їх до золота*, лише з того, що вони є представниками останнього [15, с. 134, виділено Л. Р].” З того ж, що грошові білети сучасних грошей не мають відношення до золота і не є його

представниками, то і марксистський закон руху паперових грошей не підходить до сучасних грошей. Відповідно, і інфляцію сьогодні не можна розглядати з марксистських позицій як переповнення каналів грошового обігу *грошовими знаками* понад *кількості необхідних обігу дійсних грошей*, бо вже не існує в обігу ні тих, ні інших. Однак помилково розглядати і знецінення сучасних грошей як саму інфляцію, як ще і сьогодні трактують інфляцію деякі економісти [2, с. 232; 4, с. 212; 6, с. 217; 7, с. 110 та інші], бо навіть і Маркс рахував, що знецінення (дискредитування - К. М.) *грошових знаків* (а не взагалі грошей) відбувається тільки *після* самої інфляції (тобто після переповнення каналів грошового обігу грошовими знаками понад необхідну кількість дійсних грошей), тобто є *слідством* інфляції, а не самою інфляцією.

Заслугове на увагу неможливість використання марксистського закону грошового обігу (закону Кн) в сучасних умовах, навіть якщо він удається у символах рівняння обміну. Зокрема, як впливає з закону Кн, кількість необхідних обігу *дійсних* (тобто золотих) грошей визначається, перш за все, сумою цін (в золотому вимірюванні !) товарів, які вироблені за рік для реалізації, та кількістю оборотів однойменних грошових одиниць за рік. Однак в сучасних умовах товарні ціни формуються поза зв'язком із золотом і виражаються в сучасних грошах без власної вартості, а не в золотих грошах. Саме за цих причин марксистський закон грошового обігу не придатний ані для сучасних грошей, ані для сучасних умов. Що ж торкається подання марксистського закону Кн у символах рівняння обміну кількісної теорії грошей, як це роблять сьогодні деякі економісти [4, с. 90-91; 12, с. 43; 31, с. 394], то ототожнення рівняння обміну з законом Кн, при поданні останнього у вигляді $M=PY/V$, є методологічною помилкою, бо в рівнянні обміну *сума цін товарів та послуг (PY) залежить, перш за все, від маси грошей*, які фактично знаходяться у обігу, а не навпаки, як це впливає із закону грошового обігу, відкритого Марксом¹. Викладене дозволяє зробити висновок про те, що якщо сьогодні не враховувати

¹і рахувавши ілюзією, „...нібито товарні ціни визначаються масою засобів обігу...” [15, с. 130].

сутнісних відзнак сучасних грошей від грошей та їх знаків, які розглядав Маркс, то можна достати серйозних промахів в грошово-кредитному регулюванні і стійкості грошей, і сталості економіки країни.

Безумовний інтерес представляє питання про функції сучасних грошей, бо саме функції слугують відображенням їх глибинних властивостей. Не секрет, що в сучасних умовах різні автори розглядають не тільки різну кількість функцій (від трьох до шести), але і різні їх назви і, що особливо важливо, і різний їх зміст. Причому одні автори [6, с. 37; 19, с. 73; 27, с. 17], які ототожнюють сучасні гроші з грошима у марксистській теорії, рахують, що сучасні гроші виконують усі функції дійсних (золотих) грошей. Інші – що сучасні гроші окрім функції грошей як засіб обігу, виконують ще і такі функції як масштаб цін [12, с. 45], масштаб цін (технічний) [2, тема 2, § 3], засіб збереження *вартості* та одиниця лічення [17, с. 7; 28, с. 75], міри цінності та засіб збереження *цінності* [20, с. 34], мірило цінності, засіб платежу, засіб нагромадження (цінності) та світові гроші [5, § 1.5]. Заслуговує на увагу той факт, що деякі вітчизняні економісти вже почали усвідомлювати, що сучасні гроші не мають власної вартості, а відтак, то вони не можуть виконувати і функції міри вартості та бути засобом нагромадження вартості [5, § 1.5; 20, с. 34], хоча при цьому, на погляд тих же самих економістів, сучасні гроші все ж таки залишаються загальним еквівалентом вартості товарів, що протиречить здоровому глузду.

Зрозуміло, що зміни, які відбулися у сутності грошей з моменту демонетизації золота, відобразилися і на виконуємих ними функціях, в зв'язку з чим важко погодитися з поглядом на те, що „...У процесі еволюції функції грошей не трансформуються [11, с. 65], бо сьогодні, наприклад, гроші не виконують функції світових грошей в її марксистській трактовці¹, хоча сьогодні в міжнародних розрахунках використовуються саме сучасні

¹ в якій гроші, виходячі на світові ринки, скидають свої національні мундири і виступають у своєму чистому вигляді зливків благородних металів [15, с. 149].

гроші¹ без власної вартості і у своїх „національних мундирах”. Однак, на наш погляд, думки деяких економістів [5, с. 45; 6, с. 37; 19, с. 73; 27, с. 17] про виконання грошовими білетами сучасних грошей функції „світові гроші”, є дуже спірним. Це впливає з того, що сьогодні всі міжнародні розрахунки здійснюються тільки через банки, а, слід, в безготівковій формі, що свідчить про те, що гроші в міжнародних розрахунках виконують функцію саме засобу платежу, а не функцію світових грошей. І як би ми не намагалися розтлумачувати зміст функції „світові гроші” для сучасних грошей без зв`язку із золотом і власної вартості, ми все ж таки врешті-решт прийдемо до висновку про те, що зміст, (глибинні властивості сучасних грошей в міжнародних розрахунках) характеризує саме функція засобу платежу.

Не виконують сучасні гроші і таку функцію дійсних грошей як міра вартості. Це зумовлено тим, що сучасні гроші не мають масштабу цін (як законодавчо встановленої ваги металу в грошовій одиниці країни) і, відповідно, не мають власної вартості, в зв`язку з чим вони не можуть *власною вартістю вимірювати вартості товарів*. Крім того, в умовах ціноутворення на основі сучасних грошей (без власної вартості і зв`язку із золотом), сучасні гроші не можуть вимірювати даною кількістю золота, яку представляє тільки масштаб цін (і якого сучасні гроші не мають), інші кількості золота, які були заключені в товарних (золотих) цінах. Відповідно, у сучасних грошей немає, навіть, і передумов для розглядання їх у функції міри вартості. На наш погляд, це свідчить про те, що сучасні кредитні гроші такої функції золотих грошей як міра вартості не виконують, доречно, також само, як і банкноти, які власної вартості не мали і тому тільки здійснювали *представництво вартості золотих грошей*. Однак, якщо з демонетизацією золота воно втратило усі свої функції грошей, то сучасні гроші, по перше, не можуть бути представниками ані золота, ані його вартості (бо вони не мають аніякого зв`язку ні із золотом, ні з його вартістю і тому, на наш погляд, вони аніяк не можуть бути

¹ провідних країн світу, які не мають аніяких валютних обмежень на операції з валютними цінностями як для резидентів, так і для нерезидентів. Крім національних валют, у міжнародних розрахунках широко використовуються і колективні валюти – SDR та EUR.

представниками вартості [3, с. 11], а, тим більш, як еквівалента в обміні. Разом з тим, саме у сучасних грошах без власної вартості виражаються сьогодні товарні ціни та порівнюються цінові пропорції між товарами. Тому, як нам здається, важко не погодитися з тим, що однією з функцій сучасних грошей є функція вираження товарних цін¹ та цінових пропорцій між товарами, а не функція міри вартості, яка була притаманна золотим (дійсним, за Марксом) грошам і яку не виконували, навіть, і їх повноправні представники - банкноти². Що ж торкається функції представника вартості як еквівалента в обміні, то сучасні гроші (будь-то готівкові чи безготівкові гроші), не маючи власної вартості, вряд чи можуть бути її (вартості) представником, а тим більш як еквівалента в обміні. Не випадково, деякі пострадянськи відомі економісти серед функцій сучасних грошей розглядають вже не функцію міри вартості, а функцію *міри цінності чи функцію мірила цінності* „...в якій гроші забезпечують вираження і вимірювання цінності товарів, надаючи їй форму ціни” [5, с. 36; 20, с. 34], що свідчить про безумовний крок відходу пострадянських економістів від марксистської теорії грошей. Однак, на наш погляд, потребує додаткових міркувань питання про „вимірювання цінності товарів” сучасними грошима, бо якщо виходити з того, що цінність товарів має форму ціни, то гроші тільки виражають товарні ціни і найбільш, що вони ще можуть виконувати, так це виражати цінові пропорції поміж товарами. Що ж торкається „вимірювання” цінності товарів, то виникає справедливе питання – а чим сучасні гроші можуть *вимірювати* цінність товарів, якщо вони не мають *стійкої* одиниці виміру цінності? Причому цінність (купівельна спроможність) грошових білетів сучасних грошей - величина мінлива і ніяким чином не визначається їх номінальною вартістю (яка надається їм ще до випуску їх у обіг) і цілком та повністю залежить від попиту та пропозиції на ринках товарів та грошей. Крім того сама „цінність товарів” потребує свого визначення: чи-то їх вартість, зоснована на теорії

¹ що почали усвідомлювати і інші економісти, розглядаючи функцію засобу „...визначення ціни...” [24, с. 30].

² це впливає з того, що для виконання золотими грошима функції міри вартості їм не потрібно бути в наявності. Відповідно банкнотам, які виконували представництво золотих грошей у функції міри вартості, достатньо було мати закріплений законом золотий зміст грошових одиниць, який саме і виконував, у вигляді масштабу цін, функцію міри вартості.

трудової вартості, чи-то споживча вартість (їх споживча цінність), чи-то просто ціна, яка сьогодні аніж не відображує „трудова” вартість товару.

За таких умов, як нам здається, вряд чи доцільно рахувати, що сучасні гроші *вимірюють* цінність товарів, яка до того ж „...будується на основі свідомих розцінок окремих індивідів.”[26, с. 40]. Тому для сучасних грошей точніше розглядати не функцію мірила цінності, а функцію вираження товарних цін та цінових пропорцій між товарами, що точніше виражає, як нам здається, глибинну сутність сучасних грошей.

Заслуговує на увагу і питання про те, чи можуть сучасні гроші, які втратили власну вартість, бути еквівалентом вартості товарів. З позиції марксистської теорії - безумовно ні. Теж саме торкається і сучасного бачення проблеми. Проте, виражаючи цінові пропорції між товарами, сучасні гроші без власної вартості, можуть *грати роль лише умовного еквіваленту товарних цін в кожний конкретний проміжок часу*. Йдеться про те, що саме за допомогою грошей ми можемо визначати, причому у кожний окремий проміжок часу, відповідні цінові пропорції між товарами, тобто кількість тих чи інших товарів та послуг, які ми *за нашою думкою* можемо придбати на деяку конкретну суму грошей в даний момент часу. Однак слід звернути увагу на те, що за допомогою грошей можна визначити саме цінові пропорції між товарами, але ж ніяк вартісні пропорції між товарами та грошима, як це впливає з сутності грошей як еквіваленту, зокрема, та загального еквіваленту - взагалі.

Сьогодні важко не визнати того, що у зв'язку із змінами сутності грошей вони втратили такі властивості дійсних грошей, як товарну (золоту) природу, масштаб цін, власну вартість, втратили роль загального еквіваленту і не виконують таких функцій дійсних грошей як міра вартості та світові гроші.

Змінена сутність грошей торкнулася і функції засобу зберігання (засобу заощадження) *вартості* [3, с. 13; 17, с. 7] тому, що сучасні гроші без власної вартості не можуть ні зберігати *вартість*, ні накопичувати її. Однак, будучи за М. Фрідменом,

короткостроковою місткістю купівельної сили, стійкі сучасні гроші можуть зберігати та накопичувати цінність (свою купівельну спроможність), що сьогодні усвідомили деякі провідні економісти, які не безпідставно рахують, що сучасні гроші виконують не функцію зберігання та нагромадження вартості, а функцію, в якій „...гроші обслуговують нагромадження цінності ...” [5, с. 43; 20, с. 34].

*Викладене дозволяє нам зробити висновок про те, що із змінами сутності та природи грошей, змінилися і функції, які відображують глибинні властивості їх сутності. В цьому зв'язку *сучасні гроші, на наш погляд, виконують функції вираження товарних цін та цінових пропорцій між товарами; функцію засобу обігу; функцію зберігання та нагромадження цінності та функцію засобу платіжу.**

Безумовний інтерес викликає і питання про форми сучасних грошей у зв'язку із значними розходженнями, які існують сьогодні у підходах фахівців як до самого поняття „форма грошей”, так і до кількості розглядаємих форм, і до використовуємої термінології, частіше такої, яка не відноситься не тільки до форм грошей, а, навіть, і до самих грошей. Наприклад, сьогодні розглядаються такі форми грошей: повноцінні та неповноцінні [5, с. 19 та с. 25; 7, с. 17], центральні та приватні [13, с. 5], ліквідні та кредитні [5, с. 27; 12, с. 44], банківські, казначейські та депозитні [5, с. 27-29], електронні [5, с. 25 і с. 30; 29, с. 51], фінансові [20, с. 150], а також функціональні форми грошей [2, с. 80]. Однак, якщо підходити до тлумачення поняття „форма” як зовнішній прояв сутності предмету, то під формою грошей слід розуміти зовнішній прояв їх сутності. Зовні сутність сучасних кредитних грошей, які є борговими зобов'язаннями банків, їх емітуючих, знаходить свій прояв в готівковому та безготівковому їх існуванні, що напрямець залежить від функціонального характеру їх емітентів. Так, центральні банки, однією з функцій яких є емісія готівкових грошей, випускають до обігу гроші у формі готівки (у вигляді грошових білетів та білонної монети, які мають конкретні зразки, найменування та номінальну вартість). Що ж торкається комерційних банків, однією з функцій яких є

створення та знищення нових кредитних грошей у безготівковій формі, то вони створюють безготівкову форму грошей, які не мають зразків та номіналів і мають вигляд записів кількості грошових одиниць по рахунках у банках. І якщо готівкові гроші мають безмежну платіжну силу (зовсім ліквідні) і здійснюють свій рух поза банками і незалежно від них, то безготівкові гроші мають обмежену платіжну силу¹ і здійснюють свій рух за правилами кредитних відносин між відповідним банком та власником грошей, які знаходяться на рахунках у банку.

На наш погляд, вряд чи можна погодитися і з тим, що депозитні гроші „... це форма вартості кредиту (підкреслено Л. Р.), *перетворена в кредитні зобов'язання комерційних банків, які забезпечені ліквідними грошима та іншими активами.*” [12, с. 44, курсив А. К.], по тій простій причині, що кредит – це *економічні відносини* з приводу зворотного руху запозиченої вартості (позички) і, відповідно, сам по собі *кредит* (як відносини) на відміну від позички, ніякої *форми власності не має* і не вимагає забезпечення ні ліквідними грошима, ні іншими активами [22, с. 26]. Тому розглядати боргові зобов'язання комерційного банку – „депозитні гроші” як перетворену форму кредиту, а, тим більш, перетворену форму його вартості, немає достатніх підстав, хоча самі по собі депозитні гроші оснований на кредитних операціях банків.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що до форм сучасних грошей (зовнішньому прояву їх сутності як боргових зобов'язань центрального та комерційних банків), відносяться тільки готівкова та безготівкова форми (доречно, так само як і форми банкнот, незалежно від порядку їх розміну на метал). Синонімом безготівкової форми грошей правомірно рахувати „депозитні гроші”, які існують у вигляді записів кількості грошових одиниць на будь-яких вкладних рахунках клієнтів в банках. Тому такі назви форм грошей як центральні, приватні, ліквідні, депозитні та електронні можуть бути

¹ у зв'язку з чим застосовувати до безготівкової форми грошей термін „платіжні засоби”, як пише д-р екон. наук, проф. Шварц Г.А., „...недостатньо точно в тому відношенні, що у складі вкладів є і кошти, які уявляють собою грошові накопичення і збереження.<...> Тому більш доцільно пристосовувати до коштів безготівкового обороту, як одної з форм кредитного обігу, термін „вклади” (депозити), який зазначає і форму збереження і економічну природу коштів, які знаходяться в банку.”[30, с. 40].

використані виключно для додаткової характеристики двох основних форм грошей – готівкової та безготівкової.

Заслуговує на увагу „нова” форма депозитних грошей, так звані, „електронні гроші”, яка виділяється деякими авторами [5, с. 25 та с. 30; 29, с. 51], хоча за своїм змістом „електронні гроші” взагалі не відносяться до окремих форм грошей, а зображують собою, з одного боку, вид депозитів (безготівкову форму грошей), тобто зобов’язань банку повернути борг, який облікується на особистому „картковому”¹ рахунку. З другого ж боку, - термін „електронні гроші” є свого роду банківським жаргоном, який віддзеркалює не нову форму грошей, а нову банківську *технологію* чи „...нові методи погашення та передачі боргу...” [19, с. 73]. Ця технологія дозволяє здійснювати за допомогою технічних електронних засобів (в тому числі і пластикової картки) не тільки переведення грошей з рахунку на рахунок, але і видачу банкоматами готівкових грошей² (в чому знаходить свій прояв спільність та взаємозв’язок готівкової та безготівкової форм грошей). Тому пластикову картку аніж не можна розглядати як носія електронних грошей, бо гроші знаходяться у вигляді записів на картковому рахунку у банку.

Заслуговує на увагу і питання про повноцінні та неповноцінні форми грошей, які розглядаються окремими економістами [5, с. 19 та с. 25; 7, с. 17]. Наприклад, д-р екон. наук, проф. М. І. Савлук до повноцінних грошей відносить золоті та срібляні монети, тобто такі гроші, які за словами автора „...мали внутрішню реальну цінність, адекватною цінності <...> того матеріалу, з якого гроші були виготовлені, наприклад, золоті чи срібні монети.” [5, с. 19], з чим неможна не погодитись.³ Проте, доречно відмітити, що терміни „повноцінні” та „неповноцінні” гроші торкалися лише *монет з дорогоцінних металів* і

¹ у зв’язку з використанням пластикової картки як інструмента керування коштами на особистому, так званому, „картковому” рахунку. Доречно відмітити, що безготівкова форма грошей – депозитні гроші, які знаходяться на рахунках у банках, потребують задля керування ними різноманітних банківських інструментів (пластикових карток, чеків, платіжних доручень, заяв на акредитив та інше), що ані в якому випадку не перетворює ці інструменти в гроші.

² при одночасному безготівковому списанні відповідної суми з особистого „карткового” рахунку, саме який і є носієм цих, так званих „електронних” грошей, а ніяк не пластикова картка як рахують деякі автори [5, с. 30] і яка по суті є кодовим ключом власника карткового рахунку до використання з останнього коштів.

³ особливо, якщо монети тільки-но введені до обігу і їх номінальна вартість цілком відповідає їх власної вартості.

ніколи не використовувалися задля паперових грошей. До того ж до повноцінних грошей відносили монети, номінальна *вартість* яких відповідала вартості благородного металу у монеті, а до неповноцінних – монети, номінальна вартість яких перевищувала вартість благородного металу в них. Неповноцінні монети виникали чи при їх зношуванні в процесі обігу, чи при свідомому псуванні їх державою з метою отримання емісійного прибутку. Доречно відмітити, що держава при цьому намагалася зберегти зовню схожість неповноцінних монет з повноцінними. Сьогодні термін „неповноцінні гроші”, на наш погляд, втратив свій сенс. Що ж торкається готівки у вигляді грошових білетів та безготівкових грошей у вигляді записів по рахунках у банках, то врят чи можна рахувати, що в „...сучасний період усі країни світу використовують виключно неповноцінні гроші” [5, с. 19], не зважаючи, навіть, і на те, що вони загально визнані суспільствами країн світу і на законодавчому рівні введені в цих країнах в обіг.

Резюмуючи викладене, слід відмітити, що сучасні гроші не мають масштабу цін і власної вартості, мають кредитну (а не товарну) природу та не можуть виконувати роль загального еквіваленту. При цьому вони не знаки золота, не знаки грошей, не знаки вартості і не банкноти (тобто повноправні представники золотих грошей), а просто гроші у вигляді грошових білетів, білонної монети та записів по рахунках у банках, які, загально визнані суспільством кожної з країн світу та введені її законами. Відповідно, сучасні гроші виконують функції: засобу вираження товарних цін та цінових пропорцій між товарами; засобу обігу; засобу платежу та засобу зберігання та нагромадження *цінності* (за умов їх стабільності). І сьогодні є всі підстави для того, щоб розглядати сучасні гроші як *кредитний знак ціни*.

Література

1. Бажан А. И. Обсуждение проблем современных денег: концепция деньги-нетовар // Деньги и кредит. - 1989, № 7.
2. Гальчинський А. - Теорія грошей. – К.: Основи, 1998. – 416 с.

3. Гриценко А. Представницька теорій грошей // Вісник НБУ, 2005, № 7. – С. 9 – 13.
4. Гроші та кредит / під ред. Савлука М. І. - К.: КНЕУ, 2001. – 746 с.
5. Гроші та кредит / під ред. Савлука М. І. - К.: КНЕУ, 2006. – 740 с.
6. Деньги и кредит / под ред. Ивасива Б. С. – Тернополь: Карт-бланш, 2000. – 510 с.
7. Деньги, кредит, банки / под ред. Лаврушина О. И. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 448 с.
8. Дзюблюк А. В. - Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки. – К.: Поліграфкнига, 2000. – 512 с.
9. Долан Э. Д. и др. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика. М. – Л.: Профико, 1991. – 446 с.
10. Злобин И. Д. Конник И. И. О природе денег в современном капитализме // Деньги и кредит. 1983, № 7.
11. Кашин Ю. И. К вопросу о модификации денег // Деньги и кредит. – 2002, № 1.
12. Косой А. М. Современные деньги // Деньги и кредит. – 2002, № 6. - С. 42 – 52.
13. Красавина Л. Н. Проблемы денег в экономической науке // Деньги и кредит. – 2001, № 10. – С. 3 – 6.
14. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. – Экономикс, т. 1. - М.: Туран, 1996. –
15. Маркс К. Капитал, т.1. - М.: Госполитиздат, 1949. - 794 с.
16. Маркс К. - К критике политической экономии. - М.: Госполитиздат, 1949.
17. Миллер Р.Л., Ван-Хуз Д.Д. - Современные деньги и банковское дело. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 856 с.
18. Мишкін Фредерик С. – Економіка грошей, банківської справи та фінансових ринків. - К.: Основи, 1998. - 963 с.
19. Общая теория денег и кредита / под ред. Жукова Е.Ф. М.: "Банки и биржи", Изд-е объедин-е "ЮНИТИ", 1995.
20. Портной М. А. - Деньги: их виды и функции. – М.: Анкил, 1998.
21. Райхлин Э. - Основы экономической теории. Финансово-денежная система. – М.: Наука, 1999.
22. Рябініна Л. М. Теорія та практика кредитних відносин // Вісник Національного банку України, 2002, № 1. – С. 26 – 29.
23. Самуэльсон П. А. - Экономика. – М.: Алфавит, 1993.
24. Смовженко Т., Стеблій Г. Гроші з позиції сучасної економічної теорії // Вісник Національного банку України, 2006, № 5. - С. 28-32.
25. Солюс Г. Сохраняет ли золото свою прежнюю роль? // МЭ и МО, 1972, № 8.

26. Тугань-Барановскій М. И. - Бумажныя деньги и металл. - Одесса: Русская Культура, 1919. – 132 с.
27. Финансы, денежное обращение, кредит / под ред. Дробозиной Л. А. – М.: Финансы, 1997. – 478 с.
28. Харрис Л. - Денежная теория. – М.: Прогресс, 1990. – 750 с.
29. Шамраев А. В. Денежная составляющая платежной системы: правовой и экономический подходы // Деньги и кредит, 2000, № 4.
30. Шварц Г. - Безналичный оборот и кредит в СССР.– М.: Госфиниздат, 1963.–220 с.
31. Ямпольський М. М. Інфляція та фактори, що її спричиняють // Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць ОДЕУ. - № 24. - С. 392-399.